

Aneta Banaszek-Szapowalowa
Uniwersytet Śląski w Katowicach
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3963-6343>
e-mail: aneta.banaszek-szapowalowa@us.edu.pl

O gatunkowości listu w dyskursie konfliktu

The letter genre in conflict discourse

Abstrakt

Przedmiotem niniejszej refleksji jest konfrontacja wyznaczników gatunku listu z praktyką korespondencji sąsiedzkiej, aby stwierdzić, które cechy gatunkowe przejawiają się i w jaki sposób w sytuacji sąsiedzkiego konfliktu (także potencjalnego). Materiał badawczy stanowią listy sąsiadów w języku polskim i rosyjskim. Omawiane są kolejno: obieg i forma listów, nadawca i odbiorca oraz dialogiczność tekstów, kompozycja i konwencja listu oraz środki stylistyczne, funkcje tekstów i poszczególne akty mowy, i – na koniec – tematyka i aksjologia korespondencji. Sformułowano następujące wnioski dotyczące uwarunkowanych dyskursywnie wyznaczników gatunku: dyskusja o problemie przy świadkach; brak zainteresowania kontynuacją dialogu epistolarnego; duży udział nieneutralnych środków stylistycznych oraz niesztampowego wykorzystania elementów kompozycyjnych listu; imperatywno-ekspresywny charakter tekstów (akty groźby, prośby, rozkazu); obowiązkowe wskazanie w tekście na wartości negatywne.

Słowa kluczowe: gatunek, list, dyskurs, konflikt sąsiedzki

Abstract

The aim of this paper is to juxtapose the characteristics of the letter as a genre and their embodiment in neighbours' correspondence. The purpose of the study is to determine discourse determinants of letters in a situation of (potential) conflict and the way they work. The research material consists of neighbours' letters in Polish and Russian. The study concerns texts' circulation and form, the sender and receiver of the correspondence, letters' composition and convention, stylistic devices used, texts' functions, and speech acts, as well as themes, and the axiology of letters. The following conclusions on discourse determinants of neighbours' correspondence were formulated: discussion of the problem in public, lack of interest in the continuation of the dialogue by correspondence, the usage of non-neutral stylistic devices and an unconventional composition of letters, an imperative and expressive character of texts, an obligatory indication of anti-values in the text.

Keywords: genre, letter, discourse, neighbours' conflict

Wprowadzenie

Zaproponowany w tytule problem rozpatrywany jest na przykładzie korespondencji skonfliktowanych sąsiadów¹. Fenomen listów sąsiedzkich – chociaż niezmiernie ciekawy – pozostaje dotąd praktycznie poza kręgiem zainteresowań badaczy², umyka on także autorom podejmującym próby klasyfikacji tekstów epistolarnych³. Wydaje się, że spojrzenie na gatunki z perspektywy ich realizacji w poszczególnych dyskursach może w pewnym stopniu zapełnić lukę badawczą. W niniejszych rozważaniach poszukuje się obszarów wspólnych dla danego dyskursu i danego gatunku. Zobrazować to można jako nałożenie „mapy dyskursów” na „mapę gatunków” z jednoczesnym założeniem, że „oba modele dążą do maksymalnie pełnego (całościowego), spełniającego wymogi holizmu, opisanie zasad tworzenia interakcji (tekstów)” (Witosz 2012: 72). Trzeba zwrócić także uwagę na różnice „treści kartograficznych”:

model dyskursu [...] głównie „podświetla” komunikujące się podmioty, ich relacje uwikłane w szereg zależności natury pozajęzykowej (ideologicznej, społecznej, kulturowej), warunkujące sposób ich mówienia o świecie i jego fenomenach, a także zawiązującą się między nimi interakcję. Wiązka wykładników gatunkowych ma natomiast bardziej elastyczną i dynamiczną naturę. Dla modelu gatunku nie da się – jak w przypadku dyskursu – ustalić w miarę stałej hierarchii wyznaczników. O tożsamości jednych gatunków decyduje głównie komponent formalny, w przypadku

¹ Bazę materiałową stanowi 200 listów: 100 w języku polskim i 100 w języku rosyjskim. Są to fotokopie korespondencji sąsiedzkiej znalezione w zasobach internetowych w latach 2015–2017.

² Na listy – obok innych gatunków naświetlających konflikty sąsiedzkie – zwraca uwagę Banaszek-Szapowałowa, np. (2019) oraz Banašek-Šapovalova (2017).

³ Np. w klasyfikacji ze względu na „równoległe istnienie listu w kilku wymiarach” sąsiedzką korespondencję należałoby wymienić w punkcie pierwszym: „1. praktycznych obiegach codzienności, rozumianych bardzo szeroko zarówno w wymiarze publicznym (np. list otwarty w gazecie, list pasterski, list dyplomatyczny), jak i prywatnym (korespondencja rodzinna, przyjacielska); 2. literackich światach przedstawionych (np. powieść epistolarna, list poetycki); 3. i najciekawszym z perspektywy teoretycznej: kiedy list obiegu pierwszego funkcjonuje jako literatura” (Marzec 2015: 87). Natomiast w poniższej systematyzacji „współczesnego dyskursu epistolarnego” wypadałoby dla korespondencji sąsiedzkiej wyodrębnić czwarty punkt o nazwie „inne sposoby przekazywania listu”: „Типологическая характеристика современного ЭД предполагает выделение в нем таких разновидностей аутентичных ЭТ, как: «1. Почтовая корреспонденция: частные и деловые письма, открытки, телеграммы. 2. Тексты, передаваемые посредством телефонной связи: факсимильная переписка, сообщения на пейджер, SMS-сообщения. 3. Электронные послания: тексты, передаваемые по электронной почте, а также другие, фигурирующие в рамках интернет-коммуникации на страницах чатов, сайтов, форумов...»” (Kur’ánović 2008: 217–218). W cytacie ЭД to эпистолярный дискурс, а ЭТ – эпистолярный текст.

drugich pierwszoplanową rolę odgrywają czynniki pragmatyczne, dla innych istotną rolę odgrywa temat czy styl (Witosz 2012: 72).

Oczywiście, na każdej z map badany obszar zajmować będzie przestrzeń właściwą nie tylko sobie, ale i współdzieloną z innymi dyskursami czy gatunkami, czemu warto byłoby się przyjrzeć bliżej w osobnym badaniu. Tu – ze względu na zakres analizy – przytaczamy wyłącznie cechy ogólnego dyskursu konfliktu. Według Margarity Sejranań są to:

1) realizacja celów antyetykietalnych, sprzecznych z pozytywnym ukierunkowaniem komunikacji i prowadzących do nierównej relacji uczestników interakcji; 2) jednostronny lub obustronny brak potwierdzenia oczekiwań wynikających z ról, rozejście się w rozumieniu i ocenie sytuacji, pojawienie się wzajemnej antypatii; 3) rozbieżności celów strategicznych i taktycznych uczestników interakcji, jednostronny lub obustronny brak potwierdzenia intencji komunikacyjnej⁴ (2012: 14).

Wydaje się, że cechy te w trakcie podjętej analizy można będzie rozszerzyć czy też uszczegółwić o cechy dyskursu konfliktu sąsiedzkiego i dyskursu codziennych interakcji.

1. Potencjał gatunkowości listu a konflikt sąsiedzki

W literaturze naukowej istnieją różne propozycje schematów analiz gatunkowych. W tym artykule nie przyjęto całkowicie żadnej z zaproponowanych „matryc”⁵. Wydaje się, że służyć one mają przede wszystkim systematyzacji większej kolekcji gatunków według jednorodnych kryteriów, a założenie niniejszego badania jest inne. Aby przypomnieć – to poszukiwanie cech gatunku przejawiających się w konkretnym typie dyskursu. W związku z tym kierunek ustaleń jest następujący: spostrzeżenia dotyczące listów obsługujących sytuację konfliktową w sąsiedztwie podlegają konfrontacji z ustaleniami na temat listów bytujących w innych sytuacjach, jak i z jego podstawową wersją (z pewnym prototypowym wyobrażeniem o korespondencji właśnie). W niniejszej analizie omawiane są kolejno: obieg i forma listów,

⁴ Tu i dalej wszystkie cytaty z literatury rosyjskojęzycznej podaję w tłumaczeniu własnym. W oryginale: «1) реализация антиэтикетных целей, противоречащих позитивной направленности общения, ведущих к дисбалансу отношений участников интеракции; 2) одностороннее или обоюдное неподтверждение ролевых ожиданий, расхождение партнеров в понимании или оценке ситуации и возникновение известной антипатии друг к другу; 3) несоответствие стратегических и тактических интересов участников интеракции, одно- или двустороннее неподтверждение коммуникативных намерений».

⁵ Aczkolwiek najbliższa temu badaniu jest propozycja Marii Wojtak, zakładająca analizę kolejno: sygnałów gatunkowych, strukturalnego aspektu wzorca, pragmatyki tekstu, aspektu poznawczego i cech stylistycznych (2014: 66–67).

nadawca i odbiorca oraz dialogiczność tekstów, kompozycja i konwencja listu oraz środki stylistyczne, funkcje tekstów i poszczególne akty mowy, a na koniec – tematyka i aksjologia korespondencji.

2. Obieg i forma listów⁶

Korespondencja sąsiedzka funkcjonuje w obiegu pierwotnym, będącym obiektem niniejszej analizy, i wtórnym – jako fotokopia listu w przestrzeni internetu⁷. Obieg międzysąsiedzki zakłada umieszczenie listu najczęściej w przestrzeni wspólnej, np. na ścianie korytarza lub windy, na szybie drzwi wejściowych do klatki, na zewnętrznej stronie drzwi mieszkania adresata, za wycieraczką samochodu, na drzewie przed blokiem, itp. Z treścią korespondencji może wówczas zapoznać się każdy przechodzący obok – pozostali lokatorzy oraz odwiedzający mieszkańców goście i usługodawcy. Bardzo rzadkie przypadki stanowią listy kierowane bezpośrednio do adresata poprzez jego skrzynkę pocztową. Ustalenie sposobu przekazania listu możliwe jest dzięki opisowi na fotokopii (np. *List od sąsiada znaleziony za wycieraczką samochodu*, *В одном из омских подъездов*) lub ujęciu w kadrze oprócz samego listu także miejsca jego wyeksponowania.

Listy przybierają formę wydrukowanego tekstu lub są napisane odręcznie. Pojedyncze przypadki stanowią teksty wykonane sprayem na ścianie klatki schodowej. Kartki z listami mają różne rozmiary i kolory. Są wersje staranne (często zabezpieczone poprzez umieszczenie w foliowej koszulce), jak i niechlujne (niestaranne pismo na nieumiejętnie wyrwanej kartce z notesu). Treść właściwa listu to zazwyczaj trzy–cztery zdania, ale może ona być zawarta także w jednym zdaniu lub też w kilku akapitach dwustronicowego tekstu. Korespondencja może zawierać komponenty graficzne, takie jak: podkreślenia, użycie wielkich liter czy pogrubień, zapis różnymi kolorami dla podkreślenia kluczowych zdaniem nadawcy treści. Niekiedy listy

⁶ Zapropionowane określenie „obieg”, najbardziej trafne zdaniem Autora w odniesieniu do analizowanego materiału, odpowiada, jak się wydaje, „zewnątrznym sygnałom gatunkowym”, takim jak „sposób ekspozycji tekstu” i „techniki jego upowszechniania”, o których pisze M. Wojtak w swojej propozycji *Genologicznej analizy tekstu* (2014: 66).

⁷ Ten drugi obieg wykorzystany został w procesie zbierania materiału do niniejszej analizy. Listy do sąsiadów zamieszczane są w sieci albo w związku z poszukiwaniem rozwiązania konfliktu przez osoby bezpośrednio tym zainteresowane, albo w nawiązaniu do lokalnych sporów sąsiedzkich naświetlanych przez dziennikarzy, ale nie tylko – motywacją do opublikowania korespondencji w internecie jest niejednokrotnie chęć podzielenia się ciekawą twórczością epistolarną przez osoby bezstronne, co może wpływać na parametry jakościowe zebranej bazy materiałowej, która będzie zmierzać raczej w kierunku tych bardziej oryginalnych pod różnymi względami tekstów.

uzupełniają wydrukowane ilustracje lub własnoręczne rysunki. Co ciekawe, do tekstu mogą być załączone „upominki” dla sąsiadów – w zgromadzonym materiale badawczym były to doczepione u dołu kartki stopery i cukierki.

Poszerzenie kręgu odbiorców o adresatów nieprymarnych⁸ poprzez wyeksponowanie listu we wspólnej przestrzeni sąsiedzkiej można uznać za cechę dyskursywnie uwarunkowaną. Przejawia się ona także w innych typach dyskursu konfliktu, np. w korespondencji polityków pierwotnie lub wtórnie upublicznionej i tzw. praniu brudów przez celebrytów w mediach społecznościowych czy na portalach plotkarskich, gdzie pozostający w konflikcie nadawcy także „zapraszają” do zapoznania się z sednem konfliktu większe grono odbiorców.

3. Nadawca i odbiorca. Dialogiczność tekstów

Dla korespondencji sąsiedzkiej charakterystycznych jest kilka typów relacji nadawczo-odbiorczych. Przy uwzględnieniu wszystkich napisanych w konkretnej sytuacji tekstów (tzn. list pierwotny i listy z odpowiedziami) oraz czasu ich powstania (korespondencja jako reakcja na zaistniały problem lub działanie wyprzedzające) można wyróżnić następujące zależności:

- a) sąsiad reagujący na bodziec konfliktogenny jako nadawca prymarny zwraca się bezpośrednio do sąsiada winowajcy zaistniałej sytuacji problemowej;
- b) sąsiad reagujący na bodziec konfliktogenny jako nadawca prymarny zwraca się bezpośrednio do pozostałych sąsiadów mogących odczuwać podobny dyskomfort w zaistniałej sytuacji problemowej, świadomie ignorując sąsiada winowajcę (a przecież ostatni i tak „natknie się” na ten list);
- c) sąsiad uprzedzający potencjalny konflikt jako nadawca prymarny adresuje list do pozostałych lokatorów, którzy potencjalnie będą czuć się poszkodowani w wyniku jego przyszłych działań;
- d) adresat korespondencji jako odbiorca prymarny odpowiada nadawcy ustosunkowując się do treści listu;
- e) inni sąsiedzi jako odbiorcy nieprymarni dołączają na piśmie swój głos do listu skierowanego do winowajcy konfliktu;
- f) inni sąsiedzi jako prymarni odbiorcy listu z opisem problemu „złego” sąsiada odpowiadają nadawcy prymarnemu (to znowu analogiczna do wspomnianej wyżej sytuacja wykluczenia z dyskusji problematycznego sąsiada).

⁸ Czasami także jednoczesne wykluczenie sąsiada winowajcy z kręgu zainteresowanych poprzez dyskutowanie o problemie z innymi „porządnyimi” sąsiadami. O czym dalej w niniejszym artykule.

Wymienione zależności mogą występować w różnej konfiguracji w konkretnej sytuacji, np. nadawca prymarny otrzyma odpowiedź listowną zarówno od odbiorcy prymarnego, będącego winowajcą konfliktu, jak i od nieprymarnych adresatów także zainteresowanych rozwiązaniem zaistniałego problemu, co ma miejsce np. w przypadku głośnego kibicowania podczas nocnej transmisji meczu, gdzie autorami korespondencji są kolejno niewyspani sąsiedzi, „niewyspana klatka” i fani drużyny Liverpool: List 1: nadawca *ваши невыспавшиеся соседи*⁹ i odbiorca *Уважаемые соседи-фанаты Ливерпуля, так активно болевшие сегодня ночью!*; List 2: nadawca *«Невыспавшийся подъезд»* i odbiorca *Уважаемые «невыспавшиеся соседи»!!!!*; List 3: nadawca *фанаты «Ливерпуля»* i jednocześnie dwie grupy odbiorców *УВАЖАЕМЫЕ СОСЕДИ И «НЕВЫСПАВШИЙСЯ ПОДЪЕЗД»*. Korespondencja może mieć – jak wyżej – formę pełnowartościowych listów, jak i krótkich dopisków na samym liście lub na doklejonych karteczkach, np.: *Мериторична uwaga, szkoda, że forma mało elegancka, – popieram – nr 12; БРЕД* (jako komentarz do podkreślonego przez adresata fragmentu listu), *Присоединяюсь! И реквизит есть весь в наличии.*

Powyższe przykłady to dyskusja, która wywiązuje się spontanicznie, wpisując się w typową dla listów dialogiczność. Badacze są zgodni, że epistolografia to „rodzaj interaktywnej komunikacji otwartej, której specyfika zakłada nakaz (obowiązek) dialogu (wzajemnej łączności między konkretnymi uczestnikami komunikacji)¹⁰ (Kur’ánovič 2008: 174). Trzeba jednak zauważyć, że wymiennosc ról nadawczo-odbiorczych nie jest w sąsiedzkiej korespondencji pierwszoplanowa. W jej treści nie ma sygnałów zwrotności takich jak pytania, na które trzeba odpowiedzieć, czy życzenia, za które wypada podziękować¹¹. Jeżeli już pojawiają się zdania pytające, to przy ich pomocy nadawca próbuje nakłonić adresata do zastanowienia się nad problemem i przeorientowania swojego systemu wartości, co powinno doprowadzić do rozwiązania konfliktu, np.: *co można przez 5 lat robić w pokoju z kuchnia, budynek jest po kapitalnym remoncie?* i *СОСЕДИ, ВАМ НЕ СТЫДНО?*

Reakcja na bodziec konfliktogenny lub – rzadziej – działanie wyprzedzające są czynnikami motywującymi do napisania pierwszego listu, w którym brak jest jednak typowego dla gatunku listu, jak to ujęli Małgorzata

⁹ Ta i kolejne egzemplifikacje przytaczane są z zachowaniem zapisu oryginalnego, w tym także z błędnym zapisem czy niecenzuralną leksyką.

¹⁰ W oryginale: «разновидность открытой (незамкнутой) интерактивной коммуникации, специфика которой состоит в предписывающем (обязательном) характере межличностного диалога (прямой и обратной связи между конкретными участниками общения)».

¹¹ O innych sygnałach dialogowości listu, zob. (Karwatowska, Nowak 2003).

Karwatowska i Paweł Nowak, „zaproszenia do dialogu”. Nadawcy nie czekają na pisemną odpowiedź, a raczej na podjęcie przez nadawcę konkretnych działań lub powstrzymanie się od robienia czegoś, a w przypadku informacji wyprzedzającej – proszą o wyrozumiałość.

4. Kompozycja i konwencja listu. Środki stylistyczne

Wzorzec kompozycyjny listu jest bardzo wyrazisty – poszczególne elementy powinny następować w odpowiedniej kolejności i być tak a nie inaczej rozmieszczone. Jak zauważa Monika Zaśko-Zielińska:

Struktura tekstu listowego jest dokładnie opisana w literaturze i obejmuje zarówno części składowe tekstu, jak i ich topografię. Informacje o normie gatunkowej rzadko są jednak konfrontowane z przyzwyczajeniami użytkowników języka (2016: 363–364).

Z punktu widzenia niniejszego badania warto więc spojrzeć na odzwierciedlenie w sąsiedzkiej korespondencji wzorcowej struktury formalnej.

Konwencjonalne elementy początku i końca listu funkcjonują w wariacie ogólnie przyjętym lub zmodyfikowanym, w którym to nadawane są im dodatkowe funkcje. Dlatego obok tradycyjnych zwrotów do adresata i powitań, jak np.: *Szanowni Sąsiedzi!*; *DO PANA Z TRZECIEGO PIĘTRA*; *Уважаемые жильцы подъезда!*; *Здравствуйте!*, odnotowano przypadki wprowadzania do formuł elementów opisu problemu, np.: *CZŁOWIEKU, KTÓRY WIOZŁEŚ CHOINKĘ WINDA*; *ТОВАРИЩИ ТЕ, КТО ДЕЛАЕТ РЕМОНТ* lub charakterystyki emocjonalno-wartościującej adresata w postaci potocznych lub nawet wulgarnych słów, np.: *TUMANIE!*; *«УВАЖАЕМОЕ» ЧМО!* Podobnie wygląda kwestia zakończenia listu. Nadawca identyfikuje swoją osobę, np.: *Nowi właściciele mieszkania nr 32*; *Sąsiad z góry*; *Ваш сосед из 45-й кв.*; *Т. н. «жильцы ниже»* lub – w pojedynczych przypadkach – podpisuje się imieniem, inicjałami albo parafką, a w wariacie niesztampowym wprowadza w tym miejscu listu opis emocji wywołanych przez problematycznego sąsiada, np.: *NIE POZDRAWIAMY*; *Życzliwi (jeszcze) sąsiedzi*; *С неуважением*; *НЕДОВОЛЬНЫЙ ЖИЛЕЦ*.

Treść właściwa może być stonowana i przedstawiona w postaci akapitów o logicznej treści, zawierającej informację o problemie i sposobie jego rozwiązania, albo – na odwrót – służyć eskalacji konfliktu i wyrażeniu negatywnych emocji piszącego przy pomocy potocznej i wulgarniej leksyki (często specjalnie graficznie wydzielonej poprzez podkreślenie, pogrubienie czy rozmiar czcionki albo zastosowanie dużych liter) oraz zdań wykrzyknikowych nierzadko chaotycznie rozproszonych po kartce. W przypadku

problemu hałasu pierwszą z wymienionych możliwości reprezentuje fragment: *Niedziela jest jedynym dniem wolnym od pracy, kiedy można pospać dłużej więc proszę nie ubijać kotletów o godzinie 7²⁰ rano.* Wariant drugi – to, np.: **WSZYSCY TO WIEDZĄ ŻE JESTEŚ BUC! ŚCISZ TE GÓWNO I DAJ NAM ŻYĆ!** Analogiczne przykłady korespondencji w sytuacji konfliktu z sąsiadem-palaczem to neutralna umotywowana prośba: *He куда́йте окурки с балконов, они могут залететь на нижние балконы и вызвать пожар!* oraz wariant bardzo „podgrzewający” emocje: *УРОД, который курит в лифте! Ты нереально задолбал! Поэтому ЗАСУНЬ СВОЮ СИГАРЕТУ СЕБЕ В ЗАДНИЦУ!*

Synergia poziomów strukturalnego i stylistycznego listów sąsiedzkich w postaci użycia środków stylistycznych innych niż neutralne oraz niesztampowego wykorzystania elementów konwencjonalnych listu w części korespondencji realizuje wspomniane na początku artykułu cechy dyskursu konfliktu.

5. Funkcje tekstów.

Akty mowy

W przypadku korespondencji sąsiedzkiej mamy do czynienia z tekstami, których nadrzędnym celem jest doprowadzenie do rozwiązania konfliktu. Wśród innych celów można wymienić chęć obrażenia odbiorcy i ekspresję emocji. Wymienione cele realizują m.in. wymienione niżej najczęściej spotykane w listach sąsiadów akty mowy¹²:

- a) informowanie, np.: *U KOGOŚ Z SĄSIADÓW PRACUJE BARDZO GŁOŚNO PRALKA; У нас в квартире стоит угар, как в курилке!*
- b) prośba – uprzejma wyprzedzająca konflikt, np. *Proszę o zrozumienie i cierpliwość (dotyczy planowanego remontu)*¹³ lub – nie zawsze uprzejma – próba o rozwiązanie problemu: *WŁAŚCICIEL PSA, KTÓRY SIĘ ZESRAŁ, PROSZONY JEST O POSPRZĄTANIE; Большая просьба особо «голосистым» заниматься сексом до 24:00;*

¹² Z uwagi na ograniczenia objętościowe artykułu świadomie pomijam tu zagadnienie klasyfikacji aktów mowy.

¹³ W zebranych dla niniejszej analizy tekstach rosyjskich w sytuacji wyprzedzającej potencjalny konflikt o remont nie występuje akt prośby. W dwóch takich listach (z 14 poświęconych kwestii remontu) nadawcy informują o planowanym remoncie i w jednym przypadku zobowiązują się do rekompensaty w postaci wymiany skrzynek pocztowych wszystkich sąsiadów na nowe.

- c) groźba¹⁴, np.: *jeżeli poziom Twojego intelektu nie pozwala Ci ogarnąć tego, że sąsiedzi czasem chcieliby się wyspać, ewentualnie jeżeli masz problem ze zrozumieniem powyższego tekstu, wówczas mili panowie z wielkimi pałami w niebieskich (tudzież czarno-żółtych) mundurach z pewnością wytłumaczą Ci co jest grane; Если курение не прекратиться, будем мазать вашу дверь фекалиями до полного понимания Вами серьезности ситуации!;*
- d) rozkaz, np.: *Dajcie żyć skończcie z tym hukiem tu mieszkają ludzie!; ПРЕКРАТИ ЭТО ДЕЛАТЬ!;*
- e) zakaz, np.: *ZABRANIA SIĘ GRAĆ NA FLECIE W TYM BLOKU!; ОПАТЬ И РЖАТЬ КАК ЛОШАДИ НОЧЬЮ У ПОДЪЕЗДА – ЗАПРЕЩАЕТСЯ!*

Korespondencja w podobnej sytuacji konfliktowej ma imperatywno-ekspresywny charakter. Anonimowość i „zdalność” korespondencji (można tu wskazać na analogię z podobnymi zjawiskami w komunikacji w internecie) pozwala na bardziej agresywne użycie języka w aktach groźby, formułowanie nieuprzejmych próśb, wydawanie autorytatywnych rozkazów i zakazów.

6. Tematyka korespondencji.

Wartości i antywartości w życiu sąsiadów

W zebranych materiale najczęstsze tematy sąsiedzkiej epistolografii to: hałas (odtworzenie muzyki i oglądanie telewizji, organizowanie imprez, robienie remontu, głośne współzycie, kłótnie rodzinne, zabawy i płacz dzieci, odgłosy zwierząt, prowadzenie warsztatu w mieszkaniu, czy – typowe tylko dla polskich tekstów – ubijanie kotletów w niedzielny poranek), wystawianie i przetrzymywanie na korytarzu worków ze śmieciami i innych rzeczy, zanieczyszczanie przestrzeni wspólnej odchodami (ludzkimi i zwierzęcymi), wpuszczanie do bloku osób postronnych, palenie tytoniu na korytarzu lub balkonie, dewastowanie klatki schodowej i kradzieże, problemy z brakiem miejsc parkingowych, dokarmianie ptaków i bezdomnych zwierząt. Małą grupę stanowią listy pisane w sprawach przesadnego wietrzenia klatki schodowej czy uderzających w szyby sąsiedzkich okien źle poprowadzonych przewodów antenowych.

Treść tekstów odsyła więc do zasad współzycia w sąsiedztwie, a aksjologiczna płaszczyzna gatunku w sytuacji konfliktu sąsiedzkiego ciąży ku wartościom negatywnym. To antywartość staje się bodźcem do napisania

¹⁴ Szczegółowo o akcie groźby w korespondencji sąsiedzkiej, zob. Banaszek-Szapowalowa (2019).

listu, aczkolwiek w samym tekście może ona być przeciwstawiona opozycyjnej wartości pożądanej¹⁵. O „projekcji” i „empirii” systemu wartości pisze Barbara Rodziewicz, wskazując na niedostateczne opracowanie problematyki antywartości właśnie oraz na wynikający z tego brak symetrii w badaniach nad pozytywnymi i negatywnymi wartościami w językoznawstwie.

W odróżnieniu od wartości, na przykład prawdy, dobra, piękna, sprawiedliwości, godności, które, wedle reguły „chciałbym, dążę, zamierzam, warto, należy”, mieszczą się częściej w zadanym i pożądanym niż rzeczywistym obszarze działań jednostki, można by rzec, w sferze projekcji, antywartości należą zdecydowanie do sfery empirii, sytuują się w obszarze codziennych doświadczeń. Z tego też powodu, jakkolwiek niechciane i częstokroć odczuwane jako przykre, są one bliższe człowiekowi i częściej mu towarzyszą. Z niesprawiedliwością, kłamstwem, nienawiścią, lenistwem, nietolerancją, chorobą czy śmiercią pośrednio lub bezpośrednio zetknął się prawie każdy (2017: 289).

Poniżej przedstawiono przegląd wybranych sposobów wskazania aksjologicznych punktów orientacyjnych sąsiedzkiej codzienności w tekstach listów¹⁶:

- a) wskazywanie na system wartości przy pomocy podstawowych leksemów ze słowników tematycznych, które na podstawie korespondencji sąsiedzkiej można stworzyć dla każdego z problemów, przykładowo w listach dotyczących remontu używane są słowa: *remont mieszkania, remont potruwa, prace remontowe, prowadzić prace remontowe, zmienić tapety, używać wiertarki udarowej, wywiercić około 40 otworów, odwierty w godzinach, godziny dozwolone przez Administrację, hałas i niedogodności związane z remontem, zrozumienie, cierpliwość, wyrozumiałość, przeproszać, ремонт, делать ремонт, сверлить, стучать, сверло, дрель, молоток, пользоваться перфораторами, фрезой, время проведения шумных работ, режим тишины, грязь в подвезде;*
- b) przedstawianie antywartości w ironiczny i sarkastyczny sposób, jak w przypadku wyrzucania pożądanego i niepożądanego śmieci przez okno lub balkon: *Mieszkańcy z takim dużym balkonem na dole uprzejmie przypominają, że nie są zainteresowani zbieraniem puszek od piwa na złom, utylizowaniem zużytej makulatury (chusteczek do nosa), dopalaniem petów [...] P.S Jednakże prosimy o zrzucanie większej ilości 50 groszówek, ale*

¹⁵ Trzeba wskazać na zależność wartościowania od punktu widzenia skonfliktowanych sąsiadów, co dla jednych przedstawia wartość, dla innych może być antywartością (np. relaks palacza na balkonie – dyskomfort osoby niepalącej mieszkającej po sąsiedzku wywołany dymem papierosowym przenikającym do mieszkania).

¹⁶ Systematyzacja typów wartości i sposobów ich wyrażenia w korespondencji sąsiedzkiej zasługuje na oddzielny tekst, podobnie zresztą jak zreferowanie literatury naukowej z zakresu aksjolingwistyki. Nie to jest celem niniejszej analizy.

chętnie przyjmujemy również większe nominały!, albo dochodzących z piątego piętra czarujących dźwięków rokowo-metalowych kołysanek (*кто-то взял себе в привычку слушать в качестве колыбельной смесь System of a down и Rammstein. Чарующие звуки доносятся примерно с пятого этажа*);

- c) wykorzystywanie eufemizmów głównie w temacie ekskrementów i głośnego seksu, np.: „*niespodzianka*” *pozostawiona przed wejściem do wspólnego budynku mieszkalnego* rozszyfrowana w kolejnym zdaniu listu w postaci wulgaryzmu *гówno* i *УВАЖАЕМЫЙ ФОНТАНЧИК* o osobie sikającej w windzie, *ПАРА, КТО́РА СВА́ НОСНÁ АКТИВНО́СЦА́ З РЫТМИ́З-НЫМ ШУРА́НИЕМ ЛО́ЖКА О ПОДЛО́ГЕ́ БУДИ СÁСИАДÓВ* i *Пара, любящая делать «ЭТО» так, чтобы слышали ДВА дома*;
- d) nietypowe sposoby pisania o wartościach to dla przykładu rymowany list składający się z czterech czterowersowych zwrotek, z których pierwsza brzmi:

Z dziewiątego (lub dziesiątego) piętra sąsiedzie!

Co u Ciebie słyszać i jak Ci się wiedzie?

Bo u mnie niestety – przez Twoje basy

Trzęsą się ściany, są huki, hałasy :(

albo list zawierający oprócz upomnienia sąsiada robiącego długotrwały remont także badanie opinii pozostałych lokatorów na temat zaistniałej sytuacji w postaci rubryk z opisem trzystopniowej skali dyskomfortu: *1. ВЫ УЖЕ БЕСИТЕ, С..., Б..., ..., 2. ВЫ ОЧЕНЬ МЕШАЕТЕ, 3. НЕ ОБРАЩАЮ ВНИМАНИЕ* (siedem osób zaznaczyło kolumnę pierwszą, trzy – kolumnę drugą, a jedna – ostatnią);

- e) dokumentacja w postaci fotografii, gdzie elementy niewerbalne są nośnikiem antywartości, np. utrwalenie na zdjęciach psich odchodów na chodniku (w polskim tekście) czy zalegających wzdłuż ściany worków z odpadami (w rosyjskim materiale);
- f) wspomniane dodatki do listów, jak mające uchronić sąsiadów przed hałasem – stopery.

Ukierunkowanie listów na werbalizację (czasami połączoną także z dodatkową wizualizacją) bodźców konfliktogennych wiąże się z przywiązywaniem dużej wagi do przekazywanych w listach antywartości w możliwej opozycji do wartości, co można uznać za cechę dyskursu konfliktu.

Podsumowanie

Zaprezentowane w niniejszym artykule badanie materiału epistolograficznego pokazujące różne możliwości analizy i poziomy gatunku miało na celu wykrycie jego cech uaktywniających się w sytuacji konfliktu oraz – w miarę możliwości – odpowiedź na pytanie, dlaczego tak właśnie realizuje się potencjał gatunkowości listu w sytuacji problemowej między sąsiadami. Wydaje się, że można sformułować następujące wnioski dotyczące konfrontacji wyznaczników gatunku z praktyką korespondencji sąsiedzkiej:

- a) poszerzenie kręgu adresatów o odbiorców nieprymarnych, czyli dyskusja o problemie przy świadkach;
- b) ukierunkowanie na działanie (w celu zakończenia konfliktu), a nie na kontynuację epistolarnego dialogu;
- c) duży udział nieneutralnych środków stylistycznych i niesztampowego wykorzystania elementów kompozycyjnych listu;
- d) imperatywno-ekspresywny charakter tekstów wyrażony m.in. w aktach groźby, prośby, rozkazów, zakazów;
- e) zainicjowanie korespondencji w związku z zaistniałym (lub przewidywanym) bodźcem konfliktogennym, a zatem i obowiązkowe wskazanie w tekście na wartości negatywne.

Warto byłoby także w oddzielnym badaniu porównawczym przyjrzeć się bardziej szczegółowo realizacjom sąsiedzkiej korespondencji w języku polskim i rosyjskim, zwłaszcza trzem ostatnim z wymienionych wyżej wniosków. Perspektywę dalszych poszukiwań badawczych wyznacza oprócz tego problematyka wyodrębnienia cech dyskursu konfliktu w ogóle na podstawie analogicznych do tutaj przedstawionego badań nad poszczególnymi gatunkami i ich realizacjami w sytuacjach konfliktowych.

Literatura

- Banašek-Šapovalova A. (2017): *Dokumentaciã pousednevnosti v vybrannych internet-resursah (o sosedskih konfliktah s perspektivy lingvistica)*. „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” 2(48), s. 38–50.
- Banaszek-Szapowałowa A. (2019): *Eskalacja konfliktu sąsiedzkiego w perspektywie aktów mowy*. „Studia Slavica” 12/1, s. 99–108.
- Karwatowska M., Nowak P. (2003): *List jako zaproszenie do dialogu*. [W:] *Porozmawiajmy o rozmowie. Lingwistyczne aspekty dialogu*. Red. M. Kita, J. Grzenia. Katowice, s. 59–70.
- Kur’ánovič A.V. (2008): *Èpistolárnij diskurs kak sredstvo sovremennoj nežličnostnoj i social’noj komunikacii*. „Sibirskij filologičeskij žurnal” 4, s. 215–224.
- Marzec L. (2015): *List*. „Forum Poetyki” 1, s. 86–97.
- Rodziewicz B. (2019): *Antywartości. Konceptualizacja zła w świadomości językowej Polaków i Rosjan*. „Studia Rossica Posnaniensia” XLIV, s. 289–298.

- Sejranân M.Û. (2012): *Konfliktnyj diskurs: sociolingvističeskij i pragmalingvističeskij aspekty*. Moskva.
- Witosz B. (2012): *Badania nad dyskursem we współczesnym językoznawstwie polonistycznym*. „Oblicza Komunikacji” 5, s. 61–76.
- Wojtak M. (2014): *Genologiczna analiza tekstu*. „Prace Językoznawcze” 16/3, s. 63–71.
- Zaśko-Zielińska M. (2016): *Zastosowanie językoznawstwa korpusowego do badań nad dyskursem epistolarnym*. [W:] *Dyskurs i jego odmiany*. Red. B. Witosz, K. Sujkowska-Sobisz, E. Ficek. Katowice, s. 358–367.

